

УДК 159.9:316.6:808.5

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1\(35\)-511-521](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1(35)-511-521)

Єрмакова Світлана Станіславівна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і психології, Міжнародний гуманітарний університет, Фонтанська дорога 33, м. Одеса, 65000, <https://orcid.org/0000-0001-9524-518X>

Байрамова Олена Вікторівна кандидат філософських наук, доцент, в.о. завідувача кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Дунайський інститут водного транспорту Державного університету інфраструктури та технологій, вул. Фанагорійська, 7, м. Ізмаїл, 68601, <https://orcid.org/0000-0002-3199-0612>

Доскач Світлана Сильверстівна кандидат психологічних наук, доцент, викладач кафедри психології, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. Коцюбинського, 2, корп. №5, м. Чернівці, 58012, <https://orcid.org/0000-0001-6611-405X>

ПСИХОЛОГІЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН: РОЛЬ ЕМПАТІЇ ТА СПІЛКУВАННЯ

Анотація. Роль емпатії та спілкування у міжособистісних відносинах є багатовимірною та має глибокий вплив на якість та характер міжлюдських зв'язків. Емпатія є фундаментальним елементом у створенні та підтримці міжособистісних відносин. Це здатність розуміти та відчувати емоції інших, а також відображати це розуміння у своїй поведінці. Високий рівень емпатійності сприяє більш глибокому розумінню інших, що, в свою чергу, веде до покращення загальної якості спілкування. Це дозволяє особам адекватно реагувати на різні ситуації та підтримувати міцні емоційні зв'язки.

Мета статті – показати психологічні аспекти емпатії при спілкуванні та побудові міжособистісних відносин. *Результати дослідження* показують, що когнітивний, афективний та конативний аспекти емпатії в міжособистісних відносинах та спілкуванні формують комплексний підхід до розуміння міжлюдських взаємодій. Когнітивний аспект включає глибоке розуміння та відчуття емоцій інших, впливаючи на спосіб сприйняття інформації та формуючи стиль спілкування. Емпатійність у цьому контексті не лише сприяє взаєморозумінню, але й покращує загальну якість спілкування. Водночас, існує потенціал для негативного використання емпатії, наприклад, у маніпулятивних цілях. Афективний аспект пов'язаний з емоційними переживаннями та відображає важливість емоцій у зміцненні соціальної

системи та її цілісності. Емпатія, як здатність відчувати емоції іншої людини, забезпечує глибше емоційне розуміння, що сприяє адекватному емоційному реагуванню та взаємовпливу. Конативний аспект маніфестується у конкретних діях та поведінці, відображаючи вплив емпатії на поведінкові реакції в міжособистісних взаємодіях. Він охоплює як позитивні, так і негативні взаємодії, залежно від соціокультурних норм та особистих настанов учасників. Емпатія у цьому контексті виступає як важлива умова для ефективної адаптації та гармонійної взаємодії. *Практичне значення дослідження* полягає у використанні розуміння емпатії та спілкування для покращення освіти, психотерапії, управління та лідерства, сприяючи розвитку гармонійних міжособистісних відносин.

Ключові слова: емпатія, міжособистісні відносини, когнітивний аспект, спілкування, психосоціальна взаємодія.

Yermakova Svitlana Stanislavivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Psychology, International Humanities University, Fontanska doroha, 33, Odesa, 65000, <https://orcid.org/0000-0001-9524-518X>

Bairamova Olena Viktorivna Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Acting Head of the Department of Social Sciences and Humanities, Danube Institute of Water Transport of State University of Infrastructure and Technologies, Fanahoriiska St., 7, Izmail, 68601, <https://orcid.org/0000-0002-3199-0612>

Doskach Svitlana Silverstivna Candidate of Psychological Sciences, Associate Proffessor, Associate Proffessor of the Department of Psychology, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Kotsiubynsky St., 2, Chernivtsi, 58012, <https://orcid.org/0000-0001-6611-405X>

PSYCHOLOGY OF INTERPERSONAL RELATIONS: THE ROLE OF EMPATHY AND COMMUNICATION

Abstract. The role of empathy and communication in interpersonal relationships is multidimensional and has a profound impact on the quality and nature of human connections. Empathy is a fundamental element in the creation and maintenance of interpersonal relationships. It involves the ability to understand and feel the emotions of others and to reflect this understanding in one's behavior. A high level of empathy contributes to a deeper understanding of others, which, in turn, leads to an improvement in the overall quality of communication. This enables individuals to appropriately respond to various situations and sustain strong emotional bonds.

The purpose of the article is to show the psychological aspects of empathy in communication and building interpersonal relationships. *The results of the study* show that the cognitive, affective, and conative aspects of empathy in interpersonal relationships and communication form a comprehensive approach to understanding interpersonal interactions. The cognitive aspect includes a deep understanding and feeling of the emotions of others, influencing the way we perceive information and shaping our communication style. Empathy in this context not only promotes mutual understanding but also improves the overall quality of communication. At the same time, there is a potential for negative use of empathy, for example, for manipulative purposes. The affective aspect is related to emotional experiences and reflects the importance of emotions in strengthening the social system and its integrity. Empathy, as the ability to feel the emotions of another person, provides a deeper emotional understanding that contributes to an adequate emotional response and mutual influence. The conative aspect is manifested in specific actions and behaviors, reflecting the impact of empathy on behavioral reactions in interpersonal interactions. It covers both positive and negative interactions, depending on the socio-cultural norms and personal attitudes of the participants. Empathy in this context is an important condition for effective adaptation and harmonious interaction. *The practical significance of the study* is to use the understanding of empathy and communication to improve education, psychotherapy, management and leadership, contributing to the development of harmonious interpersonal relationships.

Keywords: empathy, interpersonal relations, cognitive aspect, communication, psychosocial interaction.

Постановка проблеми. Психологія міжособистісних відносин відіграє важливу роль у розумінні динаміки людських взаємодій та комунікацій. У центрі цієї теми лежить концепція емпатії – здатності відчувати та розуміти емоції та переживання інших людей. Емпатія є ключовим елементом, який сприяє розвитку глибоких, міцних та здорових стосунків між людьми. Вона впливає на те, як ми спілкуємося, вибудовуємо зв'язки та реагуємо на потреби та очікування інших.

Спілкування, з іншого боку, є механізмом, через який ми виражаємо свою емпатію, ділимося думками та емоціями, і будуємо взаєморозуміння. Ефективне спілкування вимагає не тільки розуміння слів та висловлювань, але й здатності співвідчувати, відчувати невербальні сигнали, тонкощі та контекст, в якому відбувається комунікація.

У сучасному світі, де міжособистісні відносини стають все більш складними та різноманітними, розуміння ролі емпатії та спілкування є критично важливим для створення здорових та взаємовигідних відносин. Ця тема набуває особливої актуальності в контексті психології, де вивчення

міжособистісних відносин допомагає краще розуміти поведінку, мотивацію та емоційний стан людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку міжособистісних відносин є широко досліджуваними впродовж багатьох років. Роль емпатії у цьому процесі вивчали такі автори, як Ringwald W.R. та Wright A.G. [9], які зосереджувалися на афіліативній ролі емпатії в повсякденних міжособистісних взаємодіях. Anderson C. і Keltner D. [7] досліджували емпатію як ключовий фактор у формуванні та підтримці соціальних зв'язків. Brown R. [8] розглядав роль схожості у міжгрупових відносинах, вказуючи на її значення у взаєморозумінні та співпраці між різними групами. Обозов Н. Н. [3] у своїй праці «Психологія міжособистісних відносин» розглядав комплексні аспекти цих відносин, включаючи емоційну та поведінкову складові. Додонов Б. І. [1] у своїй книзі «В світі емоцій» виділяє альтруїстичні емоції, які є важливими для міжособистісних взаємодій. Саннікова О. П. [6] виявила зв'язок між емоційністю та професійними якостями особистості, що також вказує на важливість емпатії у професійному контексті. Орищенко О. А. [4] у своїй роботі диференціювала різні аспекти емпатії, підкреслюючи її роль у різних типах міжособистісної взаємодії. Рябовол Т. А. [5] звернула увагу на позитивні та негативні прояви емпатії у процесі соціалізації особистості, а Калина Н. Ф. [2] підкреслила роль емпатії як важливого компонента в ефективній маніпуляції, вказуючи на складність та багатогранність цього явища.

Таким чином, література надає комплексний погляд на роль емпатії у міжособистісних відносинах, підкреслюючи її значення як у позитивному, так і в потенційно негативному контексті.

Мета статті – показати психологічні аспекти емпатії при спілкуванні та побудові міжособистісних відносин.

Виклад основного матеріалу. Питання емпатії та її впливу на міжособистісні відносини є широко дослідженим у зарубіжній науковій літературі. Перші дослідження з цієї теми з'явилися у 50-х роках ХХ століття у розвинених індустріальних країнах. У 1950-х та 1960-х роках у США домінувала ідея соціальної психіатрії, яка зосереджувалася на профілактиці та розумінні психічного здоров'я через соціальні фактори. Державі потрібні були працівники, які могли віддано працювати на загальнодержавних ідеях. Через фокусування на необхідності емпатії та вихованні високоемпатійного суспільства держава могла досягнути поставлених цілей [10].

Аналогічна соціально-орієнтована ідеологія прививалася кільком поколінням в радянські часи. Незважаючи на поширені ідеї альтруїзму, питання емпатії почали досліджуватися на початку 90-х років. Б. І. Додонов [1], пропонуючи класифікацію «цінних емоцій», виділяє альтруїстичні емоції, що виникають на основі емпатії та потреби у сприянні, допомозі, заступництві.

Таким чином науковець фактично доводив, що особистість не лише наділена здатністю до емпатії, а й має потребу в її виявленні. У 90-х роках минулого століття, коли широко почали розроблятися *теорії соціального інтелекту*, емпатія почала розглядатися як необхідна складова розвитку людини та суспільства загалом.

Ще одним першовідкривачем у дослідженні емпатії був Обозов Н. Н. [3]. Цей дослідник запропонував всебічний погляд на феномен емпатії в рамках міжособистісного спілкування. За його теорією, емпатія виступає як ключовий елемент людяності, сприяючи розвиткові відносин на основі гуманності та альтруїстичного поведінкового стилю. Він вважає, що емпатійне ставлення слугує важливим мотивом поведінки, а емпатійність відіграє роль у стримуванні агресивних тенденцій[3]. Дослідник підкреслює, що емпатія є неодмінною умовою існування людей. Він зазначає, що переживання однієї людини не можуть залишитися без уваги інших, виокремлюючи це як істотну людську характеристику: здатність до співчуття, співпереживання та участі. За його словами, без цієї властивості неможливе не лише колективне, а й індивідуальне існування людини [3, с. 91].

У дослідженнях О. П. Саннікової (1996 рік) було виявлено позитивну кореляцію між якісними показниками комунікабельності та емпатії. Ці дослідження особливо цінні в контексті поточної теми дослідження, оскільки авторка показує, що спілкування є зв'язуючи елементом, посередником між емпатією та міжособистісними відносинами. Зокрема, значущі кореляційні взаємозв'язки констатовані між наступними парами показників:

- загальна емпатія – ініціативність у спілкуванні;
- емоційна емпатія – виразність у спілкуванні;
- когнітивна емпатія – ініціативність та легкість у спілкуванні [6].

Зважаючи на те, що комунікабельність характеризувалася такими показниками як рівень складності в налагодженні міжособистісних контактів, рівнем вираженості потреби у спілкуванні, рівнем прагнення до нових знайомств, особливостями звикання до них тощо, то можемо зробити висновок, що дослідницею була виявлена позитивна кореляція між емпатійністю особистості та деякими аспектами її поведінки у ситуації міжособистісної взаємодії.

Коли система соціально-орієнтованих цінностей почала витіснятися системою особистісно-орієнтованими цінностями у психології, з'явилися дослідники «зворотної сторони» емпатії. Цей період у США почався у 70-х роках на тлі подій, таких як війна у В'єтнамі та відставка президента Джонсона, почали скорочуватися як економічні, так і політичні ресурси, що підтримували цей напрямок. Внаслідок цього зменшилося фінансування спільнот-орієнтованих ментальних здоров'євих програм. Цей період у Сполучених Штатах називають «десятиліттям нарцистичного Я», коли

американці активно почали вживати роль споживачів послуг психічного здоров'я. Такий зсув у векторі від соціального до індивідуального відбиває більш широкі зміни в суспільстві, де почали превалювати індивідуалізм, самовираження та самоідентифікація [10].

В Україні ж аналогічні дослідження з'явилися лише у 2000-х роках. О.А. Орищенко [4], розглядаючи показники емпатійної спрямованості особистості, доводить, фактично, значимість емпатії на різних рівнях міжособистісної взаємодії. Дослідницею виокремлена релятивна (від Relations) емпатія, що передбачає прояв емпатії до суб'єктивно значущих людей (сім'я, родичі, друзі тощо). Очевидно, що саме релятивна емпатія і лежить в основі емпатійних стосунків, які функціонують на рівні значущої взаємодії. Виявлена науковцем емпатія до широкого кола осіб, з якими взаємодіє особистість (здебільшого у процесі професійної діяльності), є необхідною умовою виникнення емпатійних взаємин, що розвиваються на рівні узгодженої взаємодії [4]. Емпатія ж до малознайомих та незнайомих осіб забезпечує можливість реалізації емпатійних контактів на рівні ситуативної взаємодії.

Тому дана авторка підкреслила, що емпатія, спрямована на різні кола людей сприяє розвитку міжособистісних відносин на різних рівнях: рівнях друзів, сім'ї, суспільства, професійній діяльності.

Визначними є дослідження Т. А. Рябовол [5] в цьому руслі. Дослідницею був зроблений огляд не лише позитивних, але й негативних її проявів у процесі соціалізації особистості. Серед негативних наслідків високого рівня емпатійності особистості науковець називає:

- депресивність;
- самокритичність;
- покірність;
- піддатливість до тиску;
- піддатливість до маніпуляцій.

Дещо співзвучними з такою позицією є дослідження Н. Ф. Каліної [2], яка розглядає емпатійність як необхідний компонент ефективної маніпуляції. Однак на відміну від Т. А. Рябовол [5], яка розглядала високу емпатійність як чинник, що сприяє зниженню особистісної стійкості до маніпулятивних впливів, у цьому випадку емпатійність виступає як необхідна якість особистості маніпулятора.

Таким чином, можемо констатувати, що емпатія дійсно виступає важливою складовою здорової взаємодії між людьми, однак з іншої сторони вона є важливою складовою маніпулятивної взаємодії. Здорові міжособистісні відносини будуються у тому випадку, коли емпатія присутня у всіх сторін взаємодії, однак, коли емпатійною є тільки одна сторона, інша може скористатися надмірною довірливістю, чутливістю та використати її у своїх цілях.

Таким чином, залежно від того, була актуалізованою емпатія під час міжособистісного контакту чи ні, будь-яку міжособистісну взаємодію можна поділити на емпатійну або неемпатійну.

Під *емпатійною взаємодією* розумітимемо випадковий або умисний, приватний або публічний, довготривалий або короткочасний, вербальний або невербальний, прямий або опосередкований особистісний контакт двох і більше людей, під час якого актуалізується емпатія хоча б одного з суб'єктів взаємодії.

Неемпатійна міжособистісна взаємодія полягає в контакті, де емпатія відсутня або не виявляється з боку жодного з учасників. В цьому випадку, спілкування може бути більш поверховим, орієнтованим на конкретні завдання чи інформаційний обмін без глибокого розуміння або співпереживання до емоційного стану іншої сторони.

Розрізняючи емпатійні та неемпатійні взаємодії, важливо розуміти, що не кожна міжособистісна взаємодія вимагає високого рівня емпатії. Наприклад, в професійному контексті часто достатньо мінімального рівня емпатії для ефективного спілкування. Однак у близьких, особистих відносинах емпатія стає ключовим елементом, що сприяє глибшому розумінню, довірі та зближенню.

Взаємодія з високим рівнем емпатії сприяє створенню більш міцних емоційних зв'язків, дозволяє краще розуміти та відчувати потреби іншої особи, що, у свою чергу, веде до більш гармонійних відносин. Натомість відсутність емпатії може призвести до непорозумінь, конфліктів або поверхового спілкування, що не сприяє розвитку глибоких і стійких відносин.

Сьогодні емпатію досліджують більш глибоко, але не тільки на різних рівнях міжособистісної взаємодії. З'явилася низка науковців (Рінволд В. та Райт А. [9]), які емпірично доводять, що емпатія вважається ключовою складовою соціального розуміння, яка має вирішальне значення для створення та підтримання міжособистісних відносин та ефективної комунікативної взаємодії у повсякденному житті. Є й альтернативні дослідження, зокрема праця Андерсона К. та Келтнера Д. [7], які вважають, що емпатія не має єдиного універсального визначення, вона змінюється в залежності від виду міжособистісних відносин.

Загалом, у зарубіжній науковій думці [8] загальноприйнято, що емпатія включає два взаємопов'язаних, але різних компоненти: когнітивний та емоційний. У контексті вітчизняної наукової думки, міжособистісні взаємини аналізуються через три основні ракурси: когнітивний, емоційний та конативний.

Розглянемо кожен із аспектів міжособистісних відносин більш детально.

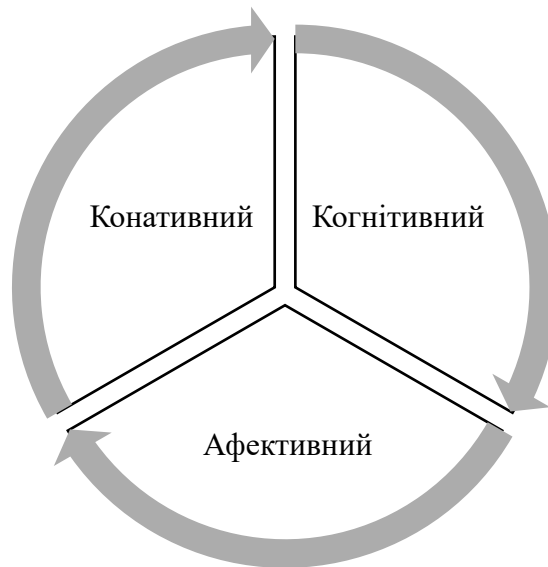

Рис.1. Підходи до розуміння значення емпатії та спілкування у психології міжособистісних відносин

Когнітивний аспект емпатії в міжособистісних відносинах та спілкуванні є важливим елементом у розумінні та взаємодії між людьми. Емпатійність, як здатність особистості до глибокого розуміння та відчуття емоцій інших, суттєво впливає на когнітивну стратегію людини в міжособистісних взаємодіях. Ця здатність не лише визначає підхід до сприйняття та обробки інформації, але й формує стиль спілкування особистості. Емпатійність сприяє розумінню внутрішнього світу інших, що є фундаментальним для досягнення взаєморозуміння і розвитку ефективного спілкування. Вона виступає як ключовий елемент у побудові міцних і глибоких міжособистісних зв'язків, обумовлюючи їх якість і стійкість.

З іншого боку, когнітивний підхід до розуміння емпатії також відкриває можливість для її негативного використання, зокрема, у контексті маніпуляцій. Особи, які глибоко розуміють емоційні стани та мотивації інших, можуть використовувати це знання для досягнення власних цілей, маніпулюючи почуттями і думками інших. Таке зловживання емпатією може призводити до експлуатації, контролю чи навіть емоційного вимагання від інших. Таким чином, хоча емпатія є цінною якістю для побудови позитивних міжособистісних відносин, її свідоме або несвідоме неправильне застосування може призвести до негативних наслідків і пошкодити довіру та взаєморозуміння, що є основою здорових відносин.

Афективний аспект міжособистісних відносин проявляється через емоційні переживання людей стосовно їхніх взаємозв'язків. Цей аспект включає емоційні стани, конфліктність почуттів, чуттєвість, а також задоволеність собою та іншими. Емоційна складова має важливе значення для

зміни соціальної системи та збереження її цілісності, відображаючи внесок учасника взаємодії у цю систему на основі культурно сформованих цінностей. Емпатія, як здатність відчувати емоції іншої людини та долучатися до її емоційного світу, відіграє ключову роль у емоційному компоненті міжособистісних відносин. Це дозволяє особам взаємно проникати в емоційні переживання один одного, що сприяє глибшому емоційному розумінню та взаємовпливу. Емпатія, таким чином, стає механізмом емоційної взаємодії, збагачуючи емоційну складність міжособистісних відносин.

Емпатія також вважається умовою емоційної зрілості особистості, що передбачає розвиненість емоційної сфери та здатність адекватно реагувати емоційно в різних соціокультурних контекстах. Здатність до емпатії знижує агресивність у міжособистісних взаємодіях, сприяючи адекватному емоційному реагуванню. Залежно від рівня емпатійності змінюється і рівень емоційної напруженості суб'єкта, впливаючи на глибину, інтенсивність та модальність емоційних переживань.

Таким чином, емпатія в емоційному компоненті міжособистісної взаємодії сприяє адекватному емоційному реагуванню, емоційній включеності у взаємодію та збільшує емоційну складність відносин. Емпатія підсилює емоційну насиченість та диференціацію міжособистісної взаємодії, виконуючи фасилітативну функцію. В кінцевому рахунку, емпатія формує емоційне ставлення до іншої людини, що впливає на мотивацію міжособистісної взаємодії.

Конативний аспект міжособистісних відносин виявляється в конкретних діях і поведінці осіб. Якщо одна людина симпатизує іншій, її поведінка, як правило, буде дружелюбною, спрямованою на підтримку та продуктивне співробітництво. Навпаки, якщо об'єкт відносин є неприязним, спілкування може стати складнішим. Між цими двома крайнощами існує широкий спектр взаємодій, які формуються відповідно до соціокультурних норм груп, до яких належать учасники взаємодії. Поведінкова реакція, визначена соціальними настановами особистості, впливає на її відповідь у соціальних ситуаціях, що складаються під час взаємодії. Емпатія у конативному компоненті міжособистісної взаємодії є зовнішнім вираженням усіх внутрішніх процесів, які відбулися раніше. Оскільки цей компонент є найбільш видимим і аналізованим в науковій літературі, він вважається «вершиною айсбергу». Емпатія розглядається як необхідна умова для адаптації, інтеграції та самореалізації особистості в новому колективі, а також для забезпечення гармонійної, збалансованої міжособистісної взаємодії без конфліктів.

Висновки. Емпатія є фундаментальним елементом у створенні та підтримці міжособистісних відносин. Це здатність розуміти та відчувати емоції інших, а також відобразити це розуміння у своїй поведінці, є ключовою

для ефективного спілкування та взаєморозуміння. Цей елемент мав особливе значення в формуванні соціально-орієнтованої психології. Високий рівень емпатійності сприяє більш глибокому розумінню інших, що, в свою чергу, веде до покращення загальної якості спілкування. Це дозволяє особам адекватно реагувати на різні ситуації та підтримувати міцні емоційні зв'язки. Емпатія сприяє створенню міцних міжособистісних зв'язків, оскільки вона дозволяє краще відчувати та розуміти потреби інших, створюючи основу для взаємоповаги та довіри.

Однак в умовах переорієнтації психології на задоволення цілей особистості, а не соціуму, надмірна та невзаємна емпатія почала розглядатися з негативної точки зору. Висока емпатійність може призвести до вразливості перед маніпуляціями та емоційної залежності, що підкреслює необхідність балансу та саморегуляції. Емпатія є багатогранним явищем, яке може виявлятися у різних формах та контекстах. Її розуміння та правильне застосування вимагає глибоких знань з психології та самосвідомості.

Загалом, емпатія та ефективне спілкування є критично важливими для розвитку здорових, збалансованих міжособистісних відносин. Розуміння та розвиток цих навичок може значно покращити якість особистих та професійних взаємодій.

Література:

1. Додонов Б. І. В світі емоцій. К.: Полівидав., 1987. – 271 с.
2. Калина Н. Ф. Емпатія, емоції та несвідоме. Наука і освіта. 2008. № 8/9. С. 57–61.
3. Обозов Н. Н. Психология межличностных отношений. К.: «Льбидь», 1990. – 192 с.
4. Орищенко О. А. Диференційно-психологічний аналіз емпатії: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.01. Одеса, 2004. – 200 с.
5. Рябовол Т. А. Позитивні та негативні прояви емпатії в процесі соціалізації. Соц. психологія. 2005. № 4. С. 113–120.
6. Саннікова О. П. Емоційність у структурі професійних властивостей особистості (з прикладу представників соціономічних професій): дис... д-ра психол. наук: 19.00.01. К., 1996. – 407 с.
7. Anderson C., Keltner D. The role of empathy in the formation and maintenance of social bonds. Behavioral and Brain Sciences. 2002. 25. 21–22. DOI: 10.1017/S0140525X02230010
8. Brown R. The Role of Similarity in Intergroup Relations. The Social Dimension (European developments in social psychology. V 1., 2. Cambridge University Press, 1984. P. 603-623.
9. Ringwald W.R., Wright A.G. The Affiliative Role of Empathy in Everyday Interpersonal Interactions. Eur J Pers. 2021 Mar;35(2), p.197-211. DOI: 10.1002/per.2286
10. Smith M. A fine balance: individualism, society and the prevention of mental illness in the United States, 1945–1968. Palgrave Commun 2, 2016. DOI: <https://doi.org/10.1057/palcomms.2016.24>.

References:

1. Dodonov, B. I. (1987). V sviti emotsii [In the world of emotions]. K. : Polivydav [in Ukrainian].

2. Kalyna, N. F. (2008). Empatiia, emotsii ta nesvidome [Empathy, emotions and the unconscious]. *Nauka i osvita*, (8/9), 57-61 [in Ukrainian].
3. Obozov, N. N. (1990). Psikhologiya mezhlichnostnykh otnosheniy [Psychology of interpersonal relations]. *Lybid* [in Ukrainian].
4. Oryshchenko, O. A. (2004). Dyferentsiino-psykholohichniy analiz empatii [Differential-psychological analysis of empathy]. Odessa [in Ukrainian].
5. Ryabovol, T. A. (2005). Pozitivni ta negativni proyavy empatii v protsesi sotsializatsii [Positive and negative manifestations of empathy in the process of socialization]. *Sotsialna psykholohiia*, (4), 113-120 [in Ukrainian].
6. Sannikova, O. P. (1996). Emotsiynist u strukturi profesiynykh vlastyvostei osobystosti (z prykladu predstavnykiv sotsionomichnykh profesii) [Emotionality in the structure of professional personality traits (on the example of representatives of socio-economic professions)]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Anderson, C., & Keltner, D. (2002). The role of empathy in the formation and maintenance of social bonds. *Behavioral and Brain Sciences*, 25, 21-22. doi: 10.1017/S0140525X02230010 [in English].
8. Brown, R. (1984). The Role of Similarity in Intergroup Relations. In *The Social Dimension (European developments in social psychology. V 1., 2, pp. 603-623)*. Cambridge University Press [in English].
9. Ringwald, W.R., & Wright, A.G. (2021). The Affiliative Role of Empathy in Everyday Interpersonal Interactions. *European Journal of Personality*, 35(2), 197-211. DOI: 10.1002/per.2286 [in English].
10. Smith, M. (2016). A fine balance: individualism, society and the prevention of mental illness in the United States, 1945–1968. *Palgrave Communications*, 2. DOI: <https://doi.org/10.1057/palcomms.2016.24> [in English].

